

SZKOŁA KUŹNIĄ TALENTÓW

*„Największym niezbadanym terytorium na świecie
jest przestrzeń między naszymi uszami”
Bill O'Brien*

WPROWADZENIE

Ludzie różnią się między sobą szybkością i sprawnością myślenia, tworzeniem oryginalnych pomysłów, sprawnościami motorycznymi, umiejętnościami językowymi itp. Różnice te próbujemy wyjaśniać takimi pojęciami, jak inteligencja, zdolności, talent, geniusz, mistrzostwo. „Ludzki mózg to najbardziej fascynujące półtora kilograma materii na Ziemi, a może i nawet w całym Wszechświecie. Choć często porównujemy go do komputera, mózg jest niepomrotnie bardziej złożony i potężny. (...)Ludzki mózg wymyślił statek kosmiczny(...), stworzył szachy i piłkę nożną, samochód, komputer, Etiudę Rewolucyjną, Mona Lizę, prąd (...)”¹.

„Ilość informacji docierająca do naszego mózgu wynosi około 100 megabajtów na sekundę. Mózg składa się z 100 miliardów neuronów. To ponad 16 razy więcej niż jest ludzi na Ziemi. Każdy neuron jest w stanie stworzyć nawet do 10 tysięcy połączeń z innymi komórkami nerwowymi. Neuron ma ok. 0,1 mm średnicy, ale jego długość może osiągnąć aż kilka metrów”². „Kiedy 100 miliardów neuronów komunikuje się z sobą przez 100 trylionów połączeń nerwowych, może się wydarzyć mnóstwo rzeczy”³.

*Chcąc najlepiej wykorzystać swój mózg, musisz go poznać.
Jedyną barierą hamującą stosowanie zdolności własnego umysłu
jest brak wiedzy, jak do nich dotrzeć.*

Mając takie szczegółowe informacje o funkcjonowaniu i możliwościach naszego umysłu, powstaje konieczność głębszego przeanalizowania problemów z kształceniem uczniów wyjątkowo zdolnych. Możemy zadać sobie pytania: Czy uzdolnienia są wrodzone, czy też geniusz można ukształtować poprzez stymulację środowiska? Co powoduje, że ktoś jest bardziej bystry i inteligentny niż my? Czy uzdolnieni mają inne mózgi? Jak wspierać ucznia zdolnego?

Możemy zastanowić się, czy współczesna szkoła może być kuźnią talentów? Co my nauczyciele możemy zrobić, by nie zaprzepaścić wybitnych zdolności ucznia, nawet tego o słabszym intelekcie, ale być może uzdolnionego motorycznie czy artystycznie? Co możemy zrobić, by nie utracić ewangelicznej drogocennej perły czy też nie zakopać talentów?

¹ P.Schiller, *Mądre dziecko*, Warszawa 2005, s.9.

² M.Pasterski, *12 ciekawostek na temat mózgu* [online]. Dostępny w Internecie: <http://michalpasterski.pl/2009/02/12-ciekawostek-na-temat-mozgu/>.

³ *Kod umysł. Rozmowa z prof. Stevenem Pinkerem, psychologiem ewolucyjnym z Uniwersytetu Harvarda*, „Wprost” 2007 nr 51/52, 102.

KRÓTKI RYS HISTORYCZNY

Zdolności i stymulacja ich rozwoju były od dawna przedmiotem zainteresowań zarówno zwykłych ludzi, jak i wybitnych uczonych, myślicieli, filozofów, psychologów, pedagogów, lekarzy. Między innymi, Sokrates pasjonował się sprawą tworzenia „tajemnicą twórczości”. W XIX w. J.H. Pestalozzi apelował o zindywidualizowane podejście do uczniów, ułatwiające rozwój zdolności. Początek XX w. to okres „psychologii eksperymentalnej”. Badano zależności między poziomem rozwoju zdolności, a osiągnięciami w nauce, mierzono zdolności do uczenia się i inteligencję za pomocą testów (*Wundt, F. Galton, A. Binet, W. Stern*)⁴. Najbardziej jednak zainteresowano się tym zagadnieniem w drugiej połowie ubiegłego stulecia. Rozwój gospodarki i cywilizacji sprawił, że zwiększyło się zapotrzebowanie na ludzi inteligentnych, twórczych, wykształconych.

Jednak historia życia ludzi wybitnych wskazuje, że nie zawsze byli oni doceniani przez współczesnych sobie, a nawet przez swoich nauczycieli i rodziców. Braku zrozumienia dla twórczego myślenia i nadprzeciętnych zdolności doświadczyli ludzie, którzy okazali się geniuszami, którzy zmienili bieg historii: Isaac Newton, Albert Einstein, Ludwik Pasteur, Karol Darwin, Tomasz Edison, Grzegorz Mendel.

Dla przykładu, Albert Einstein w młodości zasłynął jako utalentowany skrzypek. Jednak na skutek protestu rodziców, nie kontynuował kariery muzycznej. Pod wpływem rodziców zaczął studiować prawo, ale równocześnie chodził na zajęcia z fizyki i matematyki. Tam przeniósł się wbrew woli rodziców. Dzięki swojemu uporowi, wytrwałości i genialnemu umysłowi, został uznany za jednego z największych fizyków - teoretyków naszych czasów. Natomiast Karol Darwin uważany był przez nauczyciela za ucznia o niższych możliwościach intelektualnych, a jego ojciec twierdził, że przynosi rodzinie wstyd. Jednak zafascynowany biologią stał się jednym z najwybitniejszych naukowców w tej dziedzinie⁵.

„Nie wolno lekceważyć predyspozycji ucznia do określonego zawodu, zwłaszcza, że wykształcają się one zazwyczaj już w bardzo wczesnym wieku – pod wpływem uzdolnień własnych, przykładu członków rodziny i innych okoliczności”
Albert Einstein

Biografie osób wybitnych wzbudzają refleksje. Pozwalają zatrzymać się i zastanowić, czy ja, jako nauczyciel, potrafię odkryć talent i rozwinąć kreatywność moich uczniów? Czy wyzwalam w nich twórcze myślenie? Czy nie ograniczam rozwoju zdolności?

⁴ Por. B. Gac, *Praca z uczniem zdolnym* [online]. Dostępny w Internecie: http://www.gimnazjum3.info/publikacje_pliki/uczen_zdolny/uczen_zdolny.HTM.

⁵ Por. <http://www.wikipedia.org>

Jednym z priorytetów współczesnej szkoły jest odkrywanie i stymulacja rozwoju zdolności. Program nauczania dostosowany jest do uczniów ze zdolnościami przeciętnymi, co ogranicza jednak działania nauczyciela. Ponadto problemem jest brak środków finansowych, dzięki którym byłaby szansa na zorganizowanie dodatkowych zajęć pozalekcyjnych, kółek zainteresowań dla uczniów zdolnych. Nauczyciel ma tylko 45 minut na pracę zarówno z uczniem przeciętnym, jak zdolnym oraz o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Z pewnością trudno jest indywidualizować tok lekcji, i dopasować go jednocześnie do możliwości wszystkich uczniów. Nie jest to jednak zupełnie niemożliwe.

GENEZA ZDOLNOŚCI

Ważnym problemem jest identyfikacja dzieci zdolnych. W opinii rodziców, dziecko zdolne, to dziecko „mądre”, grzeczne, bezbłędnie recytujące wierszyki i ładnie rysujące. Rówieśnicy zaś uznają za ucznia zdolnego tego, który nie potrafi złapać piłki i nie ma talentu sportowego, a do tego to „kujon” w grubych okularach i bez przyjaciół. Gdyby zapytać nauczyciela, z pewnością wskazałby ucznia „szóstkowego” ze wzorowym zachowaniem. Badania psychologiczne dzieci nie potwierdzają, że wymienione kryteria są słuszne⁶. „W rozumieniu psychologicznym uczeń zdolny to taki, który ma wysoki iloraz inteligencji, duże osiągnięcia, wysoki poziom twórczy, to znaczy charakteryzuje go niepokój poznawczy, umie oderwać się od utartych schematów, potrafi znaleźć się w nowej sytuacji, ma pomysły nowych rozwiązań starych problemów, nie boi się nowych rzeczy”⁷.

Z. Pietrusiński definiuje zdolności jako „różnice indywidualne, które sprawiają, że przy danym zasobie wiedzy i praktyki oraz w takich samych warunkach zewnętrznych i przy równej motywacji, jedni ludzie sprawniej niż inni wykonują czynności, w tym także - szybciej uczą się rzeczy nowych”⁸. Od wieków trwa dyskusja, czy zdolności dziedziczymy czy też istotną rolę odgrywa środowisko. Liczne badania dowodzą, że czynnik genetyczny ma tu dużą rolę.

Badania identycznych bliźniąt wychowywanych w różnych rodzinach potwierdzają, że nasze intelektualne uzdolnienia są przynajmniej w 50% dziedziczone. Do konkluzji takiej doszła grupa uczonych w listopadzie 2001r. z Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles pracująca pod kierunkiem dr Paula Thompsona. Na podstawie badań psychometrycznych, genetycznych i neurofizjologicznych (pomiar objętości masy szarych komórek nerwowych w wybranych obszarach mózgu), wnioski były jednoznaczne: inteligencja nasza jest w dużej mierze zdeterminowana przez geny, przy czym objętość

⁶ Por. Partyka M., *Zdolni, utalentowani, twórczy : poradnik dla pedagogów, psychologów, nauczycieli i rodziców*, Warszawa 1999, s.53.

⁷ *Ibidem*, s. 54.

⁸ Pietrusiński Z., *Myślenie twórcze*, Warszawa 1969, s.79.

„szarych komórek” zmieniać się może w wyniku umysłowego treningu. Tak więc uzdolnienia precyzują się dopiero w wyniku indywidualnego rozwoju i pracy człowieka⁹.

„Geniusz to wynik 1 procenta natchnienia i 99 procent wypocenia.”
Albert Einstein

CHARAKTERYSTYKA DZIECI ZDOLNYCH

Na ogół dziecko zdolne wyróżnia się dużą koncentracją na zadaniu i ciekawością. Uczy się chętnie, szybko i efektywnie. Woli pracować samodzielnie, według własnego planu. Szybko się nudzi przy powtarzaniu dobrze opanowanego materiału. Największe zainteresowanie wzbudza u dziecka materiał nowy. Zadaje mnóstwo pytań, przy czym cechą charakterystyczną tych pytań jest ich jakość. Potrafi być zawzięte w pogoni za wiedzą i szybciej niż rówieśnicy wychwytuje to „co istotne”. Interesuje się raczej tym, co niezwykle i niekonwencjonalne. Zagłębia się w szczególnie interesujące go zagadnienia tak szybko, że wręcz nie wiadomo, kiedy opanowuje terminologię danej dziedziny i zaczyna się nią w sposób efektywny posługiwać. Chętnie rozwiąże trudne zadanie z treścią. Często nie jest do końca zadowolone ze swoich osiągnięć. Cechuje je ogromna ambicja, perfekcjonizm. Potrafi zajmowanie się jednocześnie dwoma rzeczami naraz. Zwykle też wcześniej (przed drugim rokiem życia), zaczyna mówić i posługiwać się całymi zdaniami oraz wyszukany słownictwem¹⁰.

Uczeń osiągający bardzo dobre oceny szkolne ze wszystkich przedmiotów, jest uczniem zdolnym do uczenia się, a nie uzdolnionym. Dzieci uzdolnione wykazują się osiągnięciami lub potencjalnymi zdolnościami w jednej lub kilku dziedzinach: ogólne zdolności umysłowe; specyficzne umiejętności z głównych przedmiotów szkolnych; zdolności twórcze i umysłowe; zdolności przywódcze; zdolności w sztukach plastycznych i technicznych; zdolności psychomotoryczne. „Najwcześniej i najszybciej u dzieci uaktywniają się zdolności artystyczne, następnie matematyczne”¹¹.

**„Nie każdy z nas jest w jednakowym stopniu utalentowany,
 ale wszyscy powinniśmy mieć jednakowe szanse na rozwijanie naszych talentów.”**
John F. Kennedy

Osobowość dzieci uzdolnionych cechuje: wysoka wrażliwość moralna, głęboka wrażliwość na cudze i własne uczucia, na niesprawiedliwość i nieszczęścia, na krytykę, nieprzyjmowanie uwag (nawet uzasadnionych), silna potrzeba osiągnięć i pochwał, niezwykle poczucie humoru – tzw. subtelne wyczucie ironii i lekki „czarny” humor, marzycielstwo. Dzieci zdolne świetnie odnajdują się w starszym towarzystwie i wolą bawić się z dziećmi starszymi oraz dorosłymi. Okres dorastania przechodzą

⁹ K.Szyborski, *Gen rozumu. Dlaczego ludzie bywają inteligentni?*, „Polityka” 2001, nr 51/52, s.136.

¹⁰ Por. R. Bernacka, *Zdolności a uzdolnienia*, [online], [w:] „Wychowawca” 2006 nr 1. Dostępny w Internecie: http://www.wychowawca.pl/miesiecznik_nowy/2006/01-2006/01.htm.

¹¹ I. Lewicka, K. Olejniczak, *Praca z uczniem zdolnym*, [online], [w:] „Wychowawca” 2006 nr 1. Dostępny w Internecie: http://www.wychowawca.pl/miesiecznik_nowy/2006/01-2006/06.htm.

ciężej, gdyż są bardziej krytyczne w stosunku do siebie niż rówieśnicy. Powoduje to niejednokrotnie obniżenie się ich ciekawości i aktywności poznawczej¹².

SPOSOBY ROZPOZNAWANIA DZIECI ZDOLNYCH

W literaturze przedmiotu można znaleźć następujące metody ułatwiające rozpoznawania ucznia zdolnego: nominacja przyznana przez rodzica lub nauczyciela, wyniki sprawdzianów wiadomości i umiejętności, iloraz inteligencji, zwycięstwa w konkursach i olimpiadach, nominacje przyznane przez ekspertów z danej dziedziny, nominacje nadane przez grupę rówieśniczą¹³.

Nominacja przyznana przez rodzica lub nauczyciela dokonuje się na podstawie oceny sprawności językowych, umiejętności wnioskowania, tempa przebiegu procesów myślowych, wyobraźni, pamięć, prowadzenia obserwacji, koncentracji uwagi. Ponadto uczeń zdolny wyróżnia się wśród rówieśników stawianiem wielu oryginalnych pytań, wysuwaniem niezwykłych i oryginalnych sugestii, umiejętnością dostrzegania i rozwiązywania problemów, szerokim zakresem zainteresowań czytelniczych oraz brakiem wytrwałości w wykonywaniu zadań rutynowych.

Ważną rolę w rozpoznawaniu zdolności dziecka przypisuje się rodzicom, gdyż mają większą możliwość swobodnej obserwacji tempa rozwoju¹⁴. Choć należy uwzględnić stopień obiektywizmu rodziców w tej kwestii, gdyż mogą mieć tendencję do zawyżania osiągnięć dziecka.

W literaturze przedmiotu można odnaleźć narzędzia służące identyfikacji dzieci zdolnych. Część z nich przeznaczona jest dla rodziców, jak na przykład „Kwestionariusz dla rodziców”¹⁵, który pomaga zebrać dodatkowe informacje o uczniu. Innym przykładem jest „Kwestionariusz rozmowy z rodzicami” opracowany przez B. Janas – Stawikowską i M. Szczerbiak¹⁶.

Natomiast dla nauczycieli przydatna może być technika badawcza opracowana przez Czesława Nowaczyka: „Kwestionariusz diagnostyczny U/Z-S”. Służy on wstępnemu diagnozowaniu zdolności¹⁷. Ciekawym narzędziem jest także „Lista kontrolna dla nauczycieli”¹⁸. Zawiera ona wykaz cech charakteryzujących uczniów o ponadprzeciętnych osiągnięciach w edukacji.

Należy także zwrócić uwagę na stosowany w identyfikacji dzieci zdolnych wynik badania ilorazu inteligencji. Do dzieci zdolnych zalicza się te, które w testach osiągają iloraz inteligencji powyżej

¹² Por. L. Prusko, *Uczeń zaciekawiony światem* [online], [w:] „Wychowawca” 2006, nr1. Dostępny w Internecie: http://www.wychowawca.pl/miesiecznik_nowy/2006/01-2006/04.htm.

¹³ Por. F. Painter, *Kim są wybitni? : charakterystyka, identyfikacja, kształcenie*, Warszawa 1993, s. 49.

¹⁴ M. Partyka, op. cit., s. 61.

¹⁵ J. Bates, S. Munday, *Dzieci zdolne, ambitne i utalentowane*, Warszawa 2005, s. 77 – 80.

¹⁶ M. Partyka (red), *Modele opieki nad dzieckiem*, Warszawa 2000, s. 160-163.

¹⁷ Por., Cz. Nowaczyk, *Uczeń zdolny*, Jelenia Góra 1998, s. 26-28.

¹⁸ Por. M. Partyka, *Zdolni...*, op.cit., s. 172.

110 (przy normie 100)¹⁹. W innych opracowaniach podaje się, że iloraz inteligencji równy lub wyższy 120 wyróżnia uczniów zdolnych²⁰. Jednak mamy w historii przykłady osób, które nie miały wybitnych zdolności poznawczych, ale za to ponadprzeciętne zdolności artystyczne. Tych także nie można pominąć w procesie edukacji. Przykładem potwierdzającym tę tezę jest Nikifor Krynicki, zaliczany do grona najwybitniejszych na świecie malarzy tzw. naiwnych, prymitywistów.

Ponadto powinniśmy wiedzieć, że „Uczeń utalentowany to często uczeń o nieharmonijnym rozwoju, co powoduje, że są obszary, gdzie potrzebuje <<przelewania>> wiedzy i wspierania rozwoju”²¹. Natomiast w obszarach nadprzeciętnych zdolności kierunkowych, nauczyciel powinien udzielać uczniowi wsparcia.

*„Większość nauczycieli traci czas na zadawanie pytań,
które mają udowodnić to, czego uczeń nie umie,
podczas gdy nauczyciel z prawdziwego zdarzenia stara się za pomocą pytań ujawnić to,
co uczeń umie lub, czego jest zdolny się nauczyć”*
Albert Einstein

KRYZYSY ROZWOJU ZDOLNOŚCI

Według E. Hurlock u dzieci zdolnych można wyróżnić kryzysy rozwoju zdolności, czyli wyhamowanie. W wieku 5–6 lat, co spowodowane jest tym, że zaczyna dostrzegać niedoskonałości. Kolejny etap to wiek 8-10 lat, gdy następuje kryzys spowodowany przez oddziaływanie rówieśników. Z kolei pomiędzy 13-15 rokiem życia wrasta zainteresowanie płcią przeciwną. Natomiast w wieku 17-18 lat podejmuje się istotne decyzje dotyczące wyboru kierunku kształcenia, zawodu²².

Ponadto do czynników hamujących rozwój potencjału twórczego ucznia zalicza się: brak wsparcia ze strony rodziny i szkoły, brak autonomii w decydowaniu o tym, jak ma być wykonane zadanie i w jego efekcie, nieodpowiedni system oceniania wysiłku i pomysłów, presja czasowa ograniczająca możliwości twórcze, przeciążenie nauką i licznymi obowiązkami. Bardzo wczesnie wprowadzona rywalizacja, hamuje potencjał twórczy, z powodu brak odporności na porażki u młodego człowieka. Także zbyt wczesnie wprowadzone nagrody i kary, powodują zamknięcie się dziecka na proces poszukiwania i tworzenia.

PROBLEMY Z DZIEĆMI ZDOLNYMI

Powszechnie uważa się, że praca z uczniami zdolnymi jest czystą przyjemnością. Z pełnością daje dużą satysfakcję. Jednak nauczyciel musi uwzględnić typowe problemy, które mogą wystąpić

¹⁹ Por., *Ibidem*, s. 60.

²⁰ Por., B.Gac, *Kształcenie ucznia zdolnego*, [online]. Dostępny w Internecie:
http://www.gimnazjum3.info/publikacje_pliki/uczen_zdolny/uczen_zdolny.HTM#zak2

²¹ K. Mierzejewska-Orzechowska, *Poszukiwanie wzorca optymalnego nauczyciela dla ucznia uzdolnionego*, [w:] M.Partyka (red), *Model...*, op.cit. s. 73.

²² E. Hurlock, *Rozwój dziecka*, T.2, Warszawa 1985, s. 80.

w pracy z uczniem zdolnym. Należą do nich: znudzenie pracą, która ma charakter powtórkowy i nie dość ambitny; oburzenie w wypadku przerywania w połowie jakiegoś wyjaśnienia czy wyводу; przeszkadzanie w lekcji; brak szacunku dla ogólnie uznanego autorytetu lub tradycji, co do których dziecko nie jest przekonane; trudności we współpracy z grupą; trudności w dostosowaniu się do toku myślenia i działania innych.

Wśród uczniów uzdolnionych możemy wyróżnić dzieci: niedojrzałe i dojrzałe emocjonalnie. Pierwsze z nich są: niecierpliwe, nadmiernie ruchliwe, skłonne do natychmiastowych zmian nastroju od euforii do depresji. W kontaktach z innymi przejawiają agresję, dominację, są przekorne i często popadają w konflikty. Dlatego nie są na ogół lubiane przez rówieśników. Cechuje je skłonność do izolacji lub uległości w stosunku do nauczycieli i grupy rówieśniczej. Mają poczucie niższości, nie wierzą we własne siły i zdolności. Natomiast grupa uczniów dojrzałych emocjonalnie, to dzieci zrównoważone, umiarkowanie aktywne psychoruchowo, zwykle mają adekwatne poczucie własnej wartości i samoocenę, potrafią trafnie przewidywać własne sukcesy i porażki. Łatwo nawiązują kontakty społeczne z nauczycielami i kolegami. Ich silna potrzeba dominacji idzie w parze z dużą umiejętnością współpracy²³.

Wyróżnia się trzy typy dzieci zdolnych. Dzieci osiągające sukcesy – są podziwiane, dorównują w niektórych dziedzinach wiedzy nauczycielom. Następny rodzaj to uczniowie celowo ukrywa zdolności - konformiści, poddające się presji otoczenia i podporządkowane grupie. Ostatni typ, to dzieci nudzące się w szkole, więc uczące się gorzej niż przeciętnie, które realizuje tylko własne cele. Niejednokrotnie więc uczniowie ukrywają swoje zdolności z różnych powodów²⁴. Niekiedy nieakceptowane zachowanie może utrudnić nauczycielowi określenie prawdziwego potencjału ucznia.

WSPIERANIE ROZWOJU UZDOLNIENÍ

Uzdolnienia uczniów można wspierać poprzez: stosowanie metod aktywizujących myślenie, problemowych i praktycznego działania; pracę w grupach, gdzie uczeń zdolny jest liderem; stawianie pytań pobudzających krytyczne myślenie; analizę tekstów źródłowych; ćwiczenie samodzielności; dostosowanie zadań do indywidualnych zdolności dziecka; indywidualizację zadań domowych; tworzenie pozalekcyjnych kół zainteresowań; przygotowywanie do uczestnictwa w konkursach czy olimpiadach przedmiotowych; realizację indywidualnego toku lub programu nauki.

*„Człowiek uzdolniony, szczególnie młody,
aby efektywnie zaistnieć musi przeobrazić się z <<larwy w motyla>>.
Tę szansę dają mu szczególnie nauczyciele,*

²³ Por. R. Bernacka, op.cit.

²⁴ Por. F. Painter, op.cit., s. 22-25.

*którzy dbają też o to, żeby na <<wiele rzeczy>> nie było za późno.*²⁵

Paul Torrance, psycholog określany Ojcem Twórczości, opisuje kilkanaście zasad postępowania dla nauczycieli pragnącym pomagać dzieciom w tworzeniu. Zaleca, aby cenili twórcze myślenie uczniów, zwiększali ich wrażliwość, nie narzucali schematów, kultywowali w klasie twórczą atmosferę, popierali i doceniali inicjatywę wychowanków w uczeniu się, rozwijali konstruktywny krytycyzm, popierali zdobywanie wiedzy w różnych dziedzinach, wychowywali ludzi o śmiałym umyśle. Sami, zaś byli śmiałymi, pełnymi animuszu nauczycielami²⁶.

Natomiast Anna Wołpiuk-Ochocińska podaje metody, jakie mogą być stosowane w trakcie nauki szkolnej, aby pomagały uczniom rozwoju zdolności uczniów: „Stopniowe zwiększanie wymagań, nie przekraczających możliwości ucznia; ciekawe prowadzenie lekcji - wprowadzenie inspirujących elementów materiału, wykorzystanie wiadomości pozaszkolnych, prowadzenie zajęć w oparciu o pracę grupową uczniów i samopomoc koleżeńską; realizacja indywidualnych programów kształcenia; podejmowanie indywidualnego toku nauki z poszczególnych przedmiotów lub przenoszenie do klas programowo wyższych z jednego lub kilku przedmiotów, o ile jest to uzasadnione względami społecznymi; zachęcanie do wymyślania, tworzenia rzeczy w sposób społecznie użyteczny, oryginalny i dotychczas nieznan; uczenie twórczego rozwiązywania problemów, motywowanie do samodzielności i podejmowania inicjatyw; zachęcanie do konfrontacji wiedzy w konkursach, olimpiadach; wskazywanie dodatkowych źródeł wiedzy oraz inspirowanie do korzystania z rozmaitych zajęć pozalekcyjnych w celu rozwijania zainteresowań oraz aktywności poznawczej; stwarzanie atmosfery akceptacji, wyrażanie zadowolenia z sukcesów, uczenie przyjmowania uwag i radzenia sobie z niepowodzeniami”²⁷.

DOBRE PRAKTYKI

W procesie mojej edukacji doświadczyłam od moich nauczycieli wsparcia, które ujęłabym w formułę: „4 x D”, czyli: **1. Dostrzec**, **2. Doświadczyć**, **3. Docenić**, **4. Dumnym być**....To moje osobiste przemyślenia nad rozwojem zdolności.

„**Dostrzec**”, czyli zobaczyć, zauważyć dziecko, jego potencjalne możliwości. Każdy człowiek ma nieograniczone możliwości, nawet gdy jest niepełnosprawny intelektualnie. Czasem właśnie rodzic czy nauczyciel odkryje w dziecku to Coś, co pozwoli mu uwierzyć, że jest wyjątkowe. Dziecko musi w życiu spotkać tego Kogoś, Mistrza, który powie mu czy też pomoże odkryć tę jasną stronę jego życia. To „Coś”, co odróżnia go od innych, co może nadać sens istnieniu, a może nawet zmienić bieg

²⁵ Por., R. Bernacka, op.cit.

²⁶ Por. K.J. Szmidt, *Paula Torrance`a inkubacyjny model kształcenia uczniów zdolnych*, [w:] *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych*, T. 1 : *Zdolności i stymulowanie ich rozwoju*, Limont W., Cieślukowska J.(red.), Kraków 2005,s.185.

²⁷ A. Wołpiuk-Ochocińska, *Uczniowie zdolni - co o nic wiemy ?* [online]. Dostępny w Internecie: <http://www.publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=1012>

historii. Każdy z nas z pewnością ma swojego Mistrza - Nauczyciela, który pomógł odkryć i uwierzyć, że jesteśmy zdolni, mamy potencjał, wiele potrafimy, że warto w nas inwestować.

„Doświadczyć”, czyli ja jako nauczyciel, stwarzam sytuacje, w których uczeń może czegoś doświadczyć; nagle samodzielnie odkryć (może rzeczy dawno już odkryte); udoskonalić; stworzyć; zainwestować w sukces. Wiele jest synonimów. Jednak najważniejsze jest to, aby stworzyć sytuacje wychowawcze czy dydaktyczne, dzięki którym uczeń odkryje, że potrafi, że umie, że posiada możliwości, które należy rozwijać.

Sukces w wykonywaniu zadania sprzyja uruchomieniu transgresji. Według profesora Kozielleckiego: „Działania takie [transgresje] – na ogół świadome i celowe – polegają na przekraczaniu granic dotychczasowych osiągnięć i doświadczeń człowieka, na pełniejszym wykorzystywaniu przez niego biologicznych i społecznych możliwości. Transgresja staje się źródłem nowych i ważnych wartości materialnych, symbolicznych i społecznych. Przykładem jej mogą być wynalazki techniczne, odkrycia naukowe (...) czy kształcenie własnej osobowości.(...) Transgresja jest esencją człowieczeństwa.(...) O ile transgresje są ukierunkowane na rozwój, o tyle zachowania ochronne mają kluczowe znaczenia dla zachowania życia i przetrwania”²⁸. Postawa transgresyjna skutkuje stawianiem sobie przez najambitniejszych uczniów zadań własnych, a w wypadku uczniów nieco mniej ambitnych czy mniej samodzielnych – oczekiwaniem od nauczyciela przydzielania zadań dodatkowych (kontynuacyjnych) i często traktowaniem ich jak zadania własne. Nie da się przecenić pedagogicznego pożytku takiej postawy.

„Docenić”, czyli ocenić, by docenić. Zdaniem Ewy Kosińskiej ocena ma funkcję informacyjną, kontrolną i motywacyjną. Ocenianie ma służyć poszukiwaniu własnych możliwości, rozwojowi psychospołecznemu, budowaniu właściwej motywacji, kształtowaniu zainteresowań i nabywaniu wiedzy²⁹. Ocenianie i stopnie zawsze budzą wielkie emocje. Jednak ocena zawierająca ustną czy też piśmienną informację, rzeczowo uzasadniającą wystawiony stopień, podkreślając mocne strony, ale też wskazując słabe punkty oraz sposoby ich przewyższenia i może mieć magiczną moc motywującą i mobilizującą.

„Ceńcie twórcze myślenie, podawajcie w wątpliwość wszystko i każcie się dziwić wszystkiemu.”
Jan Amos Komeński

Pedagog czy logopeda w poradni nie ma możliwości docenienia wysiłku poprzez postawienie oceny wyrażonej liczbowo. Natomiast dobrym sposobem na docenienie jego wytrwałości i wysiłku,

²⁸ J. Koziellecki, *Teoria czynności a psychotransgresjonizm*, [w:] *Psychologia czynności. Nowe perspektywy*, I. Kurcz, D. Kądzielawa (red.)2002, s. 21.

²⁹ Por., E. Kosińska, *Ocenianie w szkole*, Kraków 2000, s. 15.

nagrodą za postępy, a także doskonałą zachętą motywującą do dalszej pracy, jest choćby postawienie plusa, narysowanie słoneczka czy też wpisanie pochwały. Czynnikiem stymulującym ucznia do rozwijania swoich zdolności jest docenienie zaangażowania i wysiłku.

„**Dumnym być**”, czyli być nauczycielem, który cieszy się sukcesem dziecka, choćby był najmniejszy, choćby po wielu nieudanych próbach, wreszcie mały Jaś napisał literkę „a”. Nauczyciel, który potrafi wyrazić i pokazać radość postępów w nauce swego ucznia, zachęca go w ten sposób do kolejnych prób, do podejmowania kolejnych wyzwań i pokonywania trudności, jest Mistrzem. Sukcesy ucznia są źródłem jego ogromnej satysfakcji.

*„Nie powinno zabraknąć dobrych ludzi, lubiących dzieci i dbających o ich sprawy,
mających różne pasje i zainteresowania.
Ważne, by umieli i chcieli płonąć, by umieli zapalić innych.
Sukces podobnie jak porażka jest udziałem wielu ludzi.
Nie ma wybitnych uczniów bez wybitnych nauczycieli”
J.Lipszyc*

Osobiście, składam hołd mojemu Nauczycielowi matematyki, który najpierw w siódmej klasie w uczennicy czwórkowej dostrzegł potencjał, potem pozwolił mi doświadczyć, że umiem, dając liczne przykłady do rozwiązania, który z kolei oceną bardzo dobrą uwieńczył moje zmagania ze wzorami skróconego mnożenia. Mam nadzieję, że Mój Matematyk był dumny ze swego dzieła. Pod wpływem Mojego Nauczyciela wybrałam liceum o profilu matematyczno – fizycznym, który nawet humaniście daje zupełnie inne spojrzenie na rzeczywistość, pomaga analizować, dokonywać syntezy i dedukować. Później zaś to „dzieło” kontynuowała już Pani Profesor w liceum - Osoba bardzo wymagająca (może czasem ponad miarę), ale nadal wytrwale i z pasją nakłaniała do poznawania tajników algebry, wariacji i wariacji. Wymagała, by wiedzieć więcej, umieć lepiej i mierzyć wyżej...

Ta pasja nauczycieli sprawiła, że jeszcze po dwudziestu paru latach, z przyjemnością chce się rozwiązywać zadania z treścią czy obliczać całki. Za wiedzę trudną, podawaną z pasją serdecznie dziękuję moim wspaniałym Nauczycielom !

PODSUMOWANIE

Zapewnienie właściwej opieki uczniom uznanym za szczególnie zdolnych, stworzenie dodatkowych możliwości kształcenia i warunków stymulujących osiągnięcia szkolne uczniom to zadanie współczesnej szkoły. Pierwszym etapem jest identyfikacja dzieci zdolnych, nie tylko tych z szóstkami, ale także tych, którzy może nudzą się na lekcjach lub są konformistami, a w rzeczywistości ukrywają talenty.

Odkrywając talent, jesteśmy zobligowani do tego, by stworzyć warunki do rozwijania myślenia i zdolności, rozbudzania zainteresowań oraz wzmacniania sfery emocjonalno – motywacyjnej.

Twórzmy więc sytuacje prowadzące do powstania nowych transgresji w naszych uczniach. Także i my, nauczyciele inspirujmy się do działań służących przekroczeniu granic dotychczasowych osiągnięć.

Wydobycie drogocennej perły, jakim jest potencjał naszych uczniów - to gwarancja rozwoju społeczeństwa, nauki i sztuki oraz postępu cywilizacyjnego. Twórcze podejście do procesu wspierania uczniów uzdolnionych daje szansę na to, by polska szkoła była kuźnią talentów!

*„Istnieje coś bardziej niespotykanego,
Coś o wiele lepszego niż zdolności.
To jest zdolność rozpoznawania zdolności.”
Elbert Humbart*

O autorze artykułu: *Ewa Monika Szczepan, jest nauczycielem dyplomowanym, pedagogiem i logopedą w Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej w Nowej Dębie oraz pedagogiem szkolnym w Publicznym Gimnazjum w Baranowie Sandomierskim*